

STEPEN IZRAŽENOSTI POGREŠNIH UVJERENJA NASTAVNIKA O KREATIVNOSTI

Milica Drobac-Pavićević¹
Biljana Andrijašević²

<https://doi.org/10.7251/NSK2102031D>

UDK 37.025+371.12]:159.953.3

COBISS.RS-ID 136491265

Rezime

Posljednjih nekoliko decenija, zahvaljujući istraživanjima implicitnih teorija o kreativnosti, dobili smo uvid u lična shvatanja, kako laika tako i eksperata, o kreativnosti. U ovom radu bavili smo se ne samo uvjerenjima ispitanika već i time da li su, i ako jesu, u kojoj mjeri su kod nastavnika izražena pogrešna uvjerenja o kreativnosti. U ispitivanju je učestvovalo ukupno 106 ispitanika (79,25% žene; 20,75% muškarci). Uzorak su činili profesori, nastavnici i učitelji osnovnih i srednjih škola u Nikšiću. Podaci su prikupljeni upitnikom o sociodemografskim varijablama i anketom napravljenom za svrhu ovog istraživanja, koja se sastojala od 16 tvrdnji o najčešćim pogrešnim uvjerenjima o kreativnosti, gdje se stepen slaganja mogao izraziti zaokruživanjem jedne vrijednosti na petostepenoj skali Likertovog tipa. U obradi podataka korišteni su t-testovi za jedan uzorak. Rezultati istraživanja ukazuju na to da su kod profesora, nastavnika i učitelja najizraženija sljedeća pogrešna uvjerenja o kreativnosti: djeca su kreativnija od odraslih ($t = 6,884$; $p < ,001$; $d = 0,669$), mnogi kreativni produkti ostaju nepriznati u vrijeme njihovog stvaranja i bivaju otkriveni i priznati tek godinama

¹ Milica Drobac-Pavićević je doktor psiholoških nauka i vanredni je profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u banjoj Luci. Elektronska adresa: milica.drobac@ff.unibl.org

² Biljana Andrijašević je diplomirani psiholog i zaposlena je u PZU Nova medicina rada, Nikšić. Elektronska adresa: biljana.andrijaševic@gmail.com

kasnije ($t = 8,743$; $p < ,001$; $d = 1,076$), kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca ($t = 11,078$; $p < ,001$; $d = 1,076$) i kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana, tj. dešava se spontano ($t = 5,336$; $p < ,001$; $d = 0,518$). Dobijeni rezultati ukazuju na opravdanost nastavka studije sa ciljem konstrukcije skale za ispitivanje izraženosti uvjerenja o kreativnosti.

Ključne riječi: *kreativnost, nastavnici, pogrešna uvjerenja.*

Uvod

Kreativnost i simbolička funkcija jesu dva psihološka svojstva koja su, pored toga što odvajaju ljudsku vrstu od svih ostalih životinjskih vrsta, omogućila i sav napredak koji smo do danas uspjeli ostvariti. Kreativnost se najčešće definiše kao proces stvaranja novih produkata koji su korisni i svrsishodni (Runco & Jaeger, 2012; Arar i Rački, 2003). U ovom radu, iako istražujemo kreativnost, ne bavimo se njenim eksplicitnim teorijama koje su empirijski zasnovane, već ličnim uvjerenjima koja drugi ljudi imaju o njoj. U posljednjih nekoliko decenija, zahvaljujući interesovanju naučnika upravo za lični doživljaj laika o fenomenima koji ih okružuju, pa tako i o kreativnosti, urađen je veliki broj studija o implicitnim teorijama kreativnosti (Sterneberg, 1985; Kankaraš, 2009; Maksić i Đurišić-Bojanović, 2013; Pavlović i Maksić, 2014). Prikupljeni rezultati dosadašnjih istraživanja implicitnih teorija o kreativnosti ukazali su na različita shvatanja prirode kreativnosti, posebno nastavnika, koji se smatraju značajnim faktorom u stvaranju klime za razvoj kreativnosti kod učenika. Slične nalaze dobili smo i kod provjere shvatanja prirode darovitosti, a u čijem konceptu kreativnost zauzima značajno mjesto. Dobijeni podaci ukazuju na to da nastavnici darovitu djecu opažaju na ispravan način sve dok nisu stavljena u kontekst škole i školskih postignuća, dok se ta percepcija znatno iskrivljuje kada opažaju darovitog učenika (Vasić i Drobac-Pavićević, 2021).

Vaspitno-obrazovne ustanove, od predškolskih do visokoškolskih, najpogodnije su za stvaranje klime u kojoj se može razvijati i ispoljavati kreativnost kod učenika. Međutim, pitanje je da li je takva i percepcija nastavnika u smislu koliko su oni zaista moćni da stvore takvu klimu. Na osnovu rezultata kvalitativnih istraživanja implicitnih teorija stvaralaštva u školskom

kontekstu, Maksić i Pavlović (2018) predložile su preporuke s ciljem da se podrži ispoljavanje i razvoj onih aspekta stvaralaštva koji su karakteristični za određeni uzrast. Prvo što navode jeste neophodnost rada na transformisanju implicitnog individualizma, gdje se kreativnost definiše kao individualno svojstvo, i njegovo viđenje kao kompleksnog procesa uz mogućnost socijalne konstrukcije u školskom kontekstu. Drugo, autorke smatraju da treba napraviti sklad između razvojnih teorija kreativnosti i precepcije nastavnika koji vjeruju da ne mogu doprinijeti promjenama u procesu razvoja kreativnosti, kao i njihovih uvjerenja da su samo umjetnički predmeti kontekst za ispoljavanje kreativnosti, dok se druge naučne i sportske oblasti i ne pominju. Treće, preporučuju da se uz deklarativno vrednovanje kreativnosti poduzmu konkretne mjere sa ulaganjima koje bi stvorile povoljan kontekst u obrazovnim sistemima za ispoljavanje kreativnosti, a što sada izostaje. Autorke opravdano otvaraju pitanje da li rezultati brojnih studija o implicitnim teorijama kreativnosti ukazuju na stvarno visoko vrednovanje kreativnosti postavljeno kao cilj obrazovanja, ili su to samo društveno poželjni odgovori nastavnika. Ukoliko nastavnici imaju ispravna uvjerenja o kreativnosti, to ih čini dovoljno kompetentnim da je podstiču i razvijaju kod učenika u učionici, ali i van nje (Runco et al., 1993). Sa druge strane, ukoliko njihova znanja o kreativnosti nisu adekvatna ili se temelje na određenim pogrešnim pretpostavkama, takvi nastavnici neće ostvariti optimalne rezultate u radu sa djecom, niti ispuniti njihove potpune potencijale u kreativnom izražavanju. Pokazalo se da su u praksi pogrešna uvjerenja o kreativnosti najveća kočnica ispoljavanju kreativnosti u svom punom potencijalu, jer dolazi do netačnih tumačenja određenih okolnosti i zakonitosti (Westby & Dawson, 1995).

Upravo zbog važnosti shvatanja uloge koju nastavnici imaju u obrazovnom procesu, u smislu stvaranja klime za ispoljavanje stvaralaštva, želimo da ispitamo u kojoj mjeri su izražena pogrešna uvjerenja nastavnika i učitelja o kreativnosti sa ciljem identifikovanja onih koja su pogrešna, odnosno koja predstavljaju mitove o kreativnosti. Identifikacijom najizraženijih pogrešnih uvjerenja nastavnika o kreativnosti usmjeravamo dalji stručni i naučni rad ka kreiranju pozitivne klime u kojoj se kreativnost zaista može prepoznati, a zatim i ispoljiti na ispravan način. Tako doprinosimo smanjenju raskoraka između stvarnog i deklarativnog podržavanja kreativnosti u ponašanju učenika od strane nastavnika.

Metod

Uzorak. U istraživanju je učestvovalo 106 učitelja, nastavnika i profesora osnovnih i srednjih škola sa teritorije Nikšića³. Uzorak je prigodni, u kojem dominiraju pripadnice ženskog pola (79,25%), dok je ispitanika muškog pola znatno manje (20,75%), što je i očekivano s obzirom na ciljnu grupu u istraživanju. Najveći broj ispitanika je starosti između 35 i 45 godina (38,68%), nešto je manje ispitanika između 45 i 55 godina (31,32%) i onih starosti do 35 godina (24,53%), dok je najmanji broj najstarijih, koji imaju preko 55 godina (5,66%). Svi ispitanici imaju visoko obrazovanje. U odnosu na radni staž, kategorije su prilično ujednačene. Najviše je onih sa preko 20 godina staža (24,53%), nešto manje onih sa 5–10 godina (22,64%) i 10–15 godina radnog staža (21,70%), a najmanje je ispitanika sa radnim stažom do pet godina (14,15%).

Postupak istraživanja. Prikupljanje podataka odvijalo se individualno, u trajanju od 20 minuta, na radnom mjestu ispitanika. Ispitanici su informisani da je ispitivanje anonimno i da je njegova jedina svrha doprinos nauci. Ispitanici su bili motivisani u ispunjavanju upitnika i ankete. U istraživanju su učestvovali na dobrovoljnoj osnovi.

Mjerni instrumenti. Za potrebe našeg istraživanja o pogrešnim uvjerenjima o kreativnosti koristili smo upitnik o sociodemografskim varijablama (pol, starost, radni staž, stepen obrazovanja) i petostepenu Likertovu skalu za ispitivanje stepena slaganja sa navedenim tvrdnjama o kreativnosti. Ukupno je bilo 16 tvrdnji (primjeri: Kreativnost potiče iz nesvjesnog dijela ličnosti, Djeca su kreativnija od odraslih) i ispitanik je mogao izraziti svoj stepen slaganja tako što je zaokruživao samo jednu vrijednost na skali (1 = u potpunosti se ne slažem, 2 = ne slažem se, 3 = neodlučan/-na sam, 4 = slažem se, 5 = u potpunosti se slažem). Sve tvrdnje bile su formulisane kao pogrešna uvjerenja o kreativnosti na osnovu dosadašnjih naučnih istraživanja (Sawyer, 2003; Sawyer, 2006).

Obrada podataka. Sve procjene vršene su na petostepenoj Likertovoj skali, čija teorijska aritmetička sredina iznosi 3 („neodlučan”). Ispitali smo da li procjene stepena izraženosti uvjerenja o kreativnosti značajno odstupaju

3 U nastavku teksta korišćićemo termin nastavnik, kojim ćemo obuhvatiti sve ispitanike u našem istraživanju (srednjoškolske profesore, nastavnike i učitelje osnovne škole), radi preglednijeg sadržaja teksta, kao i radi fokusa naše pažnje na profesiju nastavnika.

od teorijske aritmetičke sredine. Ovo je provjereno serijom t-testova za jedan uzorak. U svim slučajevima, testirana je pretpostavka da su procjene znatno veće od teorijske aritmetičke sredine. Iako su procjene vršene na petostepenim Likertovim skalama, koje tradicionalno podrazumijevaju tretman neparametrijskim testovima, ipak smo se odlučili za t-test za provjeru razlika jer nalazi pokazuju da između t-testa i njegovih neparametrijskih verzija ne postoje bitnije razlike u statističkoj snazi (De Winter & Dodou, 2010). Ispitali smo veličinu efekta čija konvencionalna granica za niski intenzitet efekta iznosi 0,20, za umjereni 0,50 i za visoki 0,80 (Cohen, 1992). Pošto je vršeno 16 komparacija, izvršena je kontrola statističke greške tipa I putem FDR postupka (Benjamini & Hochberg, 1995). Analize su izvršene u programu JASP (JASP Team, 2019).

Rezultati

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli 1 možemo uočiti prosječnu vrijednost pogrešnih uvjerenja o kreativnosti na nivou našeg uzorka.

Tabela 1

Deskriptivna statistika na skali pogrešnih uvjerenja o kreativnosti

<i>N</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Skjunis</i>	<i>Kurtosis</i>
106	31,00	75,00	2,99	7,78	0,76	2,00

Minimalna vrijednost sume skorova u ovom istraživanju iznosi $Min. = 31$, a maksimalna $Max. = 75$, što ukazuje na širok raspon i raznolikost u odgovaranju. Srednja vrijednost pojedinačnih tvrdnji iznosi $M = 2,99$, što je vrijednost koja je identična odgovoru „neodlučan/-na sam“. Pozitivan kurtozis ukazuje na leptokurtičnu distribuciju, odnosno ukazuje na postojanje interindividualnih razlika, dok nam podatak o njegovoj vrijednosti ($Ku = 2,00$) govori da postoji znatno odstupanje od normalne distribucije (Tenjović, 2000). Pozitivan skjunis ukazuje na asimetriju u distribuciji skorova ulijevo odnosno ka vrijednostima koje označavaju nepostojanje pogrešnih uvjerenja o kreativnosti, dok vrijednost skjunisa ($Sk = 0,76$) ukazuje da je ta asimetrija znatna (Tenjović, 2000).

Kako bismo imali uvid u to koja pogrešna uvjerenja nastavnici smatraju ispravnim, o kojima od njih su neodlučni, a koja ispravno prepoznaju kao pogrešna, u tabeli 2 prikazane su prosječne dobijene vrijednosti na nivou svake tvrdnje.

Tabela 2

Deskriptivna statistika pogrešnih nastavničkih uvjerenja o kreativnosti

<i>Tvrdnje</i>	<i>N</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Mod</i>
Kreativnost potiče iz nesvjesnog dijela ličnosti.	106	1,00	5,00	2,91	1,12	3
Djeca su kreativnija od odraslih.	106	1,00	5,00	3,77	1,16	5
Kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana. Dešava se spontano.	106	1,00	5,00	3,58	1,13	4
Mnogi kreativni produkti ostaju nepriznati u vrijeme svog stvaranja i bivaju otkriveni i priznati tek godinama kasnije.	106	1,00	5,00	3,79	0,93	4
Kreativnost je isto što i originalnost.	106	1,00	5,00	3,20	1,10	2
Svi ljudi su kreativni.	106	1,00	5,00	2,49	0,96	2
Kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca.	106	1,00	5,00	3,99	0,92	4
Kreativnost je oblik terapijske samospoznaje (put samoizlječenja).	106	1,00	5,00	3,20	1,06	3
Umjetnici (čiji su produkti isključivo u službi zadovoljstva) kreativniji su od zanatlija, koji se bave ručnim radom (čiji produkti imaju praktičnu upotrebu).	106	1,00	5,00	2,85	1,08	2
Kreativnost je specijalni talenat koji se otkriva u ranom periodu života.	106	1,00	5,00	3,07	1,08	2
Ako je neko visoko kreativan, on je i visoko inteligentan.	106	1,00	5,00	2,90	1,04	2

Dovoljno je da je neki produkt nov, nikad dosad neviđen, pa da ga proglasimo kreativnim.	106	1,00	5,00	2,65	1,01	2
Kreativni ljudi su, po pravilu, djetinjasti, impulsivni, buntovni ili čudaci.	106	1,00	5,00	2,59	1,12	2
Kreativne osobe su gotovo uvijek introvertne (okrenute ka sebi i obuzete same sobom).	106	1,00	5,00	2,42	0,93	2
Ako je osoba kreativna, učenje nije bitno jer je dovoljna njena izuzetna sposobnost za njenu djelatnost.	106	1,00	5,00	2,16	0,90	2
Svi kreativni stvaraoci se u vrijeme stvaranja nalaze u izmijenjenom stanju svijesti.	106	1,00	5,00	2,39	0,99	2

Na osnovu rezultata prikazanih u tabeli 2 možemo primijetiti da su nastavnici u visokom stepenu imali sljedeća pogrešna uvjerenja o kreativnosti: djeca su kreativnija od odraslih ($M = 3,77$; $SD = 1,16$), mnogi kreativni produkti ostaju nepriznati u vrijeme njihovog stvaranja i bivaju otkriveni i priznati tek godinama kasnije ($M = 3,79$; $SD = 0,93$), kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca ($M = 3,99$; $SD = 0,92$) i kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana, dešava se spontano ($M = 3,58$; $SD = 1,13$). S druge strane, niže vrijednosti aritmetičkih sredina ukazuju na ispravna uvjerenja o kreativnosti, koja se ogledaju u neslaganju sa sljedećim tvrdnjama: svi ljudi su kreativni ($M = 2,49$; $SD = ,96$), kreativne osobe su gotovo uvijek introvertne ($M = 2,42$; $SD = ,93$), ako je osoba kreativna, učenje nije bitno jer je dovoljna njena izuzetna sposobnost za njenu djelatnost ($M = 2,16$; $SD = 0,89$) i svi kreativni stvaraoci se u vrijeme stvaranja nalaze u izmijenjenom stanju svijesti ($M = 2,39$; $SD = 0,99$). Na osnovu preostalih devet tvrdnji o kreativnosti dobili smo podatke koji su približni teorijskoj aritmetičkoj sredini ($M = 3,00$) te nam ne ukazuju jasno na to da li se ispitanici slažu ili se ne slažu sa sadržajima tvrdnji. Ovakvi podaci zahtijevaju dodatno ispitivanje kako bi se u potpunosti rasvijetlila lična uvjerenja nastavnika o kreativnosti.

Tabela 3

Razlike stepena izraženosti pogrešnih nastavničkih uvjerenja o kreativnosti u odnosu na teorijsku aritmetičku sredinu procjena

<i>Tvrdnje</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>d</i>
Kreativnost potiče iz nesvjesnog dijela ličnosti.	-0,779	0,923	-0,076
Djeca su kreativnija od odraslih.	6,884	< 0,001	0,669
Kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana. Dešava se spontano.	5,336	< 0,001	0,518
Mnogi kreativni produkti ostaju nepriznati u vrijeme svog stvaranja i bivaju otkriveni i priznati tek godinama kasnije.	8,743	< 0,001	0,849
Kreativnost je isto što i originalnost.	1,856	0,099	0,180
Svi ljudi su kreativni.	-5,471	≈1,0	-0,531
Kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca.	11,078	< 0,001	1,076
Kreativnost je oblik terapijske samospoznaje (put samoizlječenja).	2,021	0,099	0,196
Umjetnici (čiji su produkti isključivo u službi zadovoljstva) kreativniji su od zanatlija, koji se bave ručnim radom (čiji produkti imaju praktičnu upotrebu).	-1,432	0,923	-0,139
Kreativnost je specijalni talenat koji se otkriva u ranom periodu života.	0,629	0,53	0,061
Ako je neko visoko kreativan, on je i visoko inteligentan.	-1,026	0,923	-0,100
Dovoljno je da je neki produkt nov, nikad dosad neviđen, pa da ga proglasimo kreativnim.	-3,542	≈1,0	-0,344
Kreativni ljudi su, po pravilu, djetinjasti, impulsivni, buntovni ili čudaci.	-3,731	≈1,0	-0,362
Kreativne osobe su gotovo uvijek introvertne (okrenute ka sebi i obuzete same sobom).	-6,403	≈1,0	-0,622
Ako je osoba kreativna, učenje nije bitno jer je dovoljna njena izuzetna sposobnost za njenu djelatnost.	-9,649	≈1,0	-0,937
Svi kreativni stvaraoci se u vrijeme stvaranja nalaze u izmijenjenom stanju svijesti.	-6,370	≈1,0	-0,619

Napomene: Broj ispitanika za sve analize je: N = 106. Broj stepeni slobode za sve komparacije: df = 105, d = mjera veličine efekta, p = pokazatelji tzv. statističkih značajnosti korigovani su FDR postupkom.

Kada pogledamo podatke u tabeli 3, možemo uočiti da je kod četiri tvrdnje statistički značajno izraženo pogrešno uvjerenje kod ispitanika koji su učestvovali u našem istraživanju: djeca su kreativnija od odraslih ($t = 6,884$; $p < ,001$; $d = 0,669$), mnogi kreativni produkti ostaju nepriznati u vrijeme njihovog stvaranja i bivaju otkriveni i priznati tek godinama kasnije ($t = 8,743$; $p < ,001$; $d = 1,076$), kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca ($t = 11,078$; $p < ,001$; $d = 1,076$) i kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana, dešava se spontano ($t = 5,336$; $p < ,001$; $d = 0,518$).

S obzirom na cilj našeg istraživanja, koji se odnosi na ispitivanje stepena izraženosti pogrešnih uvjerenja o stvaralaštvu nastavnika, u daljoj analizi nismo se bavili tvrdnjama čije procjene nisu značajno veće od teorijske aritmetičke sredine.

Diskusija

Podaci prikazani u rezultatima izdvajaju četiri statistički značajno izražena pogrešna uvjerenja nastavnika o kreativnosti koja se manifestuju u visokom stepenu slaganja sa sljedećim tvrdnjama: djeca su kreativnija od odraslih ($t = 6,884$; $p < 0,001$; $d = 0,669$), mnogi kreativni produkti ostaju nepriznati u vrijeme njihovog stvaranja i bivaju otkriveni i priznati tek godinama kasnije ($t = 8,743$; $p < 0,001$; $d = 1,076$), kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca ($t = 11,078$; $p < ,001$; $d = 1,076$) i kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana, dešava se spontano ($t = 5,336$; $p < 0,001$; $d = 0,518$).

Pogrešno uvjerenje da su djeca kreativnija nego odrasli često je prisutno. Najčešće se održava rezultatima istraživanja koji pokazuju da kreativnost sa uzrastom opada, a kao razlog se najčešće navodi školski sistem i društvo. Međutim, analizom postignuća koja ostvaruju djeca i onih koja stvaraju odrasli, sa aspekta kreativnosti, može se uočiti velika razlika u njihovim kvalitetima. Uprkos tome što su djeca prirodno kreativna, radoznala, spontana u svom izražavanju, sklona nekonvencionalnom ponašanju (Craft et al., 2012), osvrtom na proizvode njihovog stvaranja možemo uočiti da niti jedan njihov proizvod nije značajno uticao na postojeću bazu znanja. Sva značajna dostignuća na polju nauke i umjetnosti djela su odraslih stvaralaca. Pored toga, nisu sva djeca spontana i sklona nekonvencionalnosti u

svom izražavanju, već samo neka od njih. Ako kreativnost posmatramo kroz prizmu takvog ponašanja djece, onda je tačno da se ona s vremenom smanjuje, jer se takvi oblici ponašanja smanjuju sa uzrastom, ali opet ne kod sve djece. Može se izvesti zaključak da djeca imaju kreativnost sa malim „k“, za razliku od odraslih, sa velikim „K“ (Csikszentmihalyi, 1988; Sawyer, 2003; Kauffman & Beghetto, 2009).

Pogrešno uvjerenje da mnogi kreativni radovi stvaralaca ostaju nepriznati u njihovo vrijeme i da se otkrivaju i priznaju decenijama kasnije nešto je izraženije u odnosu na prethodno opisano pogrešno uvjerenje. Održavaju ga prikazi biografija i istorijskih događaja gdje je određen broj velikih stvaralaca zaista bio nepriznat tokom vremena u kojem je živio i stvarao. Takve primjere možemo naći u biografijama Sokrata, Van Goga, Vigotskog i mnogih drugih koji nisu doživjeli priznanje i slavu. Međutim, zanemaruje se da je riječ o veoma malom broju slučajeva, dok su mnogo češće kreativne osobe bile prepoznate i priznate tokom svog stvaralačkog života. Nikola Tesla je jedan od njih, upravo jer je bio prepoznat kao naučnik sa velikim idejama, uspio je skupiti sredstva da realizuje svoje ideje, iako ih niko nije mogao razumjeti u to vrijeme. Salvador Dali i Pablo Pikaso su slikari koji su za života imali priznanje i uspjeh zahvaljujući svom kreativnom radu. Možemo nastaviti da navodimo brojne primjere naučnika, pisaca, slikara, vajara koji su stvarali djela ispred vremena u kojem su živjeli, ali su dobijali priznanja tokom svog života, kao što su, na primjer, brojni dobitnici Nobelove nagrade.

Možda i najizraženije pogrešno uvjerenje koje se pokazalo na nivou našeg uzorka ogleda se kroz tvrdnju da kreativnost predstavlja jedinstven izraz unutrašnje duše pojedinca. Održavanju ovog pogrešnog uvjerenja svakako doprinosi idiografski pečat koji nosi svaki proizvod stvaraoca, posebno jer je nov i dotad nikada neviđen. Međutim, do kreativnih proizvoda, o bilo kojoj oblasti da je riječ, ne dolazi se unutrašnjim izrazom duše, već integracijom kognitivnih, emotivnih i konativnih komponenti ličnosti koje osoba posjeduje (Renzulli & Reis, 2002). Izostankom bilo koje od tri komponente izostaje i kreativni izraz pojedinca. Takođe je potrebno dodatno istražiti ovako formulisano uvjerenje kako bi se stekao jasniji uvid u sadržaj samog uvjerenja, odnosno da li ono uključuje i doživljaj kreativnosti kao urođene sposobnosti, bez mogućnosti kontrole, sa kojom se čovjek prosto rađa – ili jesi ili nisi kreativan, ili se misli na jedinstvenost kao karakteristiku produkta, u kojem ispitanici prepoznaju izraz duše.

I posljednje pogrešno uvjerenje, kreativnost je spontana inspiracija koja nije planirana ili organizovana i dešava se spontano, takođe je vrlo često među laicima. Ovakvo uvjerenje podržavaju podaci iz autobiografija i biografija velikih stvaralaca koji su opisivali da su im rješenja naučnih dilema dolazila iznenada, u situacijama kada o njima nisu intenzivno mislili. I zaista, sve stvaraoce u momentu rješavanja problema koji dugo nisu mogli riješiti prati stanje koje se u psihologiji naziva „a-ha“ doživljaj (Kreč i Kračfeld, 1980). „A-ha“ doživljaj je intenzivan, potpun i iznenađan. Međutim, na osnovu tog doživljaja zaključivati da je inspiracija spontana, pod čim se često podrazumijeva da „ideje padaju sa neba“ i da se samim tim doživljajem manifestuje kreativnost pogrešno je iz nekoliko razloga. Kreč i Kračfeld (1980) navode da se „a-ha“ doživljaj može javiti i u situacijama koje nisu povezane sa složenijim oblicima učenja, pa samim tim ni sa kreativnošću. Zatim, ono se može javiti nekoliko puta tokom rješavanja problema, kao što može i da se javi ukoliko je rješenje pogrešno, ali osoba toga nije svjesna. Vigotski (2005) u opisu procesa kreativnosti navodi kako u pozadini svakog naučnog, umjetničkog ili tehnološkog otkrića stoji ogromno nakupljeno iskustvo i znanje koje stvaralac koristi prilikom svojih kreativnih poduhvata, uz nezaobilaznu maštu. Iako i sam navodi primjere kada su velikim stvaralocima, poput Njutna, Darvina ili Hamiltona, sinule ideje, on ipak naglašava vrlo značajnu ulogu prethodnog znanja i iskustva koja su posjedovale te osobe, a iz kojih je nastalo njihovo otkriće.

Interesantni su i podaci koje smo dobili kod preostalih dvanaest tvrdnji o kreativnosti, u kojima dominira neutralan stav ispitanika. Ovakvi podaci ukazuju nam na to da neodlučnost nastavnika zahtijeva dodatno ispitivanje kako bi se u potpunosti rasvijetlila njihova lična uvjerenja o kreativnosti, te smatramo opravdanim nastavak ove studije u cilju boljeg razumijevanja na koji način se formiraju i održavaju predubjeđenja o kreativnosti.

Zaključak

Podaci dobijeni u ovoj studiji sugerišu da kroz formalno obrazovanje i stručno usavršavanje nastavnika nije dovoljno samo govoriti o važnosti kreativnosti, već je potrebno dublje i detaljnije izučavati taj psihološki fenomen, kako bi se smanjio stepen izraženosti pogrešnih uvjerenja o prirodi kreativnosti kod nastavnika, i to ne samo pogrešnih uvjerenja već i neznanja koje se ogleda u neodlučnosti pri izražavanju svojih stavova. Bavljenje

mitovima o kreativnosti doprinosi demistifikaciji koncepta kreativnosti, pa samim tim i kreiranju povoljnijih uslova za razvoj kreativnog mišljenja kod učenika u obrazovnim institucijama.

Zanimljivo bi bilo sprovesti istraživanje na većem uzorku prosvjetnih radnika i stručnih saradnika, te uporediti razlike u odnosu na njihovo radno mjesto, kao i obrazovanje. S obzirom na to da je ovo prva studija, naredni korak bio bi konstrukcija skale za ispitivanje izraženosti uvjerenja o kreativnosti u vaspitno-obrazovnom radu. Zahvaljujući takvom mjernom instrumentu, sa većom preciznošću mogli bismo mjeriti pogrešna uvjerenja i ista otklanjati adekvatnim edukativnim programima koji bi se sprovodili u okviru stručnog usavršavanja nastavnika. U tome se ogleda i praktičan značaj ovog rada.

Literatura

- Arar, Lj. i Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12, 3–22.
- Benjamini, Y., & Hochberg, Y. (1995). Controlling the False Discovery Rate: A Practical and Powerful Approach to Multiple Testing. *Journal of the Royal Statistical Society. Series B (Methodological)*, 57(1), 289–300.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155–159.
- Csikszentmihalyi, M. (1988). Society, culture, and person: A systems view of creativity. In: R. J. Sternberg (Ed.), *The nature of creativity*, 2nd ed. (pp. 325–339). Cambridge University Press.
- Craft, A., McConnon, L., & Paige-Smith, A. (2012). Child-initiated play and professional creativity: enabling four-year-olds' possibility thinking. *Thinking Skills and Creativity*, 7(1), 48–61.
- De Winter, J. C. F., & Dodou, D. (2010). Five-point Likert Items: t test versus Mann-Whitney-Wilcoxon. *Practical Assessment, Research & Evaluation*. Vol. 15, No. 11, 1–16.
- JASP Team (2019). *JASP (Version 0.10.2)* [Computer software]. <https://jasp-stats.org/>

- Kankaraš, M. (2009). Implicitne teorije kreativnosti: kros-kulturna studija. *Psihologija*, 42(2), 187–202. <https://doi.org/10.2298/PSI0902187K>
- Kauffman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond Big and Little: The Four C model of creativity. *Review of General Psychology*, 13(1): 1–12. <https://doi.org/10.1037/a0013688>
- Kreč, D. i Kračfeld, R. (1980). *Elementi psihologije*. Naučna knjiga.
- Maksić, S. i Đurišić-Bojanović, M. (2013). Pregled istraživanja o implicitnim teorijama kreativnosti. U: G. Gojkov i A. Stojanović (ur.), *Metodološki problemi istraživanja darovitosti, Zbornik 18* (str. 227–236). Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“; Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu“.
- Maksić, S. i Pavlović, J. (2018). Implicitne teorije kreativnosti u školskom kontekstu: doprinos kvalitativnih studija. U: D. Lazarević, N. Gutvajn, D. Malinić, N. Ševa (ur.) (2018), *Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u Srbiji* (str. 53–67). Institut za pedagoška istraživanja.
- Pavlović, J. i Maksić, S. (2014). Implicitne teorije kreativnosti nastavnika osnovne škole: studija slučaja. *Psihologija*, 47(4), 465–483. <https://doi.org/10.2298/PSI1404465P>
- Renzulli, J. S., & Reis, S. M. (2002). The Schoolwide Enrichment Model. In: Heller, K. A. (Eds.): *International Handbook of Giftedness and Talent*, 2nd Edition (pp. 367–382). Elsevier Science Ltd.
- Runco, M. A., Johnson, D. J., & Bear, P. K. (1993). Parents' and teachers' implicit theories of childrens' creativity. *Child Study Journal*, 23(2): 91–113.
- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The Standard Definition of Creativity, *Creativity Research Journal*, 24:1, 92–96.
- Sawyer, R. K. (2003). Emergence in Creativity and Development. In: Sawyer, R. K., et al. (Eds.). *Creativity and Development* (pp. 12–60). University Press.
- Sawyer, R. K. (2006). *Explaining Creativity: The Science of Human Innovation*. University Press.
- Sternberg, R. (1985). Implicit Theories of Intelligence, Creativity, and Wisdom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (3): 607–627.

- Tenjić, L. (2000). *Statistika u psihologiji: priručnik*. Centar za primenjenu psihologiju Društva psihologa Srbije.
- Vasić, Z. i Drobac-Pavićević, M. (2021). Percepcija karakteristika darovitih učenika iz ugla osnovnoškolskih nastavnika. *Naša škola, br. 1*, 71–94. <https://doi.org/10.7251/NSK2101071V>
- Vigotski, L. (2005). *Dečja mašta i stvaralaštvo*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Westby, E. L., & Dawson, V. L. (1995). Creativity: Asset or Burden in the Classroom? *Creativity Research Journal*, 8(1): 1–10.

Milica Drobac-Pavicevic, Biljana Andijasevic

LEVEL OF EXPRESSION OF TEACHERS' WRONG ATTITUDES TOWARDS CREATIVITY

Summary

Due to research conducted within the realm of implicit theories on creativity over the past few decades, we have gained an insight into the perception of the phenomenon both by laypersons and experts. For that reason, the authors deal not only with the attitudes of respondents but also with the issue whether they display wrong attitudes towards the subject matter and, if so, to what extent. The research is conducted on 106 respondents (79.25% female, 20.75% male) featuring the population of high and elementary school teachers and junior grade teachers in the city of Niksic (Montenegro). The data is collected by means of a socio-demographic variables questionnaire and a survey designed specifically for the purpose of this research, containing sixteen (16) claims about the most common wrong attitudes towards creativity, where the level of agreement with the respective claim can be expressed by circling one item on a five-degree Likert scale. The data is processed using t-tests per sample, and the results show the following wrong attitudes towards creativity in respondents: children are more creative than adults ($t=6,884, p < ,001, d = 0,669$), many creative products remain unrecognised at the time of their conception and are only discovered and credited for years later ($t = 8,743, p < ,001, d = 1,076$), creativity represents a unique expression of internal soul of an individual ($t = 11,078, p < ,001, d = 1,076$), and creativity is a spontaneous act of inspiration that is not planned or organised ($t = 5,336, p < ,001, d = 0,518$). In conclusion, the results gained suggest that the research should be continued, with a view to constructing a scale for questioning the level of expression of attitudes towards creativity.

Key words: *creativity, teachers, wrong attitudes.*

Милица Дробац – Павичевич, Биляна Андрияшевич

СТЕПЕНЬ ВЫРАЖЕННОСТИ ОШИБОЧНЫХ УБЕЖДЕНИЙ УЧИТЕЛЕЙ О КРЕАТИВНОСТИ

Резюме

За последние несколько десятилетий, благодаря исследованиям имплицитных теорий креативности, мы получили доступ к данным о личных убеждениях профанов и экспертов относительно креативности. В нашей статье мы занимались не только убеждениями участников опроса, но и тем, существуют ли ошибочные убеждения учителей о креативности, и если да, то в какой степени они выражены. В опросе участвовали 106 испытуемых (79,25% женщин, 20,75% мужчин), профессоров, преподавателей и учителей начальных и средних школ в Никшиче. Данные получены с помощью вопросника о социодемографических переменных и специально сделанного опроса, составившего из 16 утверждений о самых частых ошибочных убеждениях о креативности, в котором степень согласия можно было выразить зачеркиванием одного из пяти пунктов на шкале Лайкерта. При обработке данных были использованы t – критерии для одного образца. Результаты исследования показывают, что у профессоров, преподавателей и учителей самыми выраженными являются следующие ошибочные убеждения о креативности: дети более креативны, чем взрослые ($t = 6,884, p < ,001, d = 0,669$), многие креативные изделия остаются непризнанными во время своего появления, их выявляют и признают только спустя годы ($t = 8,743, p < ,001, d = 1,076$), креативность представляет собой уникальное выражение души человека ($t = 11,078, p < ,001, d = 1,076$) и креативность является не запланированным и не организованным вдохновением, она происходит спонтанно ($t = 5,336, p < ,001, d = 0,518$). Полученные результаты оправдывают продолжение исследования с целью конструирования шкалы для утверждения выраженности убеждений о креативности.

Ключевые слова: креативность, преподаватели, ошибочные убеждения.